

Ana Munk

Vizija blaženstva u Santa Maria Novelli: licem u lice s Bogom u samostanskoj i dominikanskoj teologiji i umjetnosti

Prikaz Raja u pogrebnoj kapeli obitelji Strozzi, u crkvi Santa Maria Novella u Firenci, djelo firentinskog slikara Narda di Cione, polazišna je točka rasprave o teologiji vizije Boga (*visio Dei, visio beatifica*) u srednjem vijeku. Da je vizija Boga licem u lice (*facie ad faciem*) krajnji cilj ljudskog nastojanja, nije bilo upitno od samih početaka kršćanstva, ali o vremenu, načinu i mogućnosti čovjekova ostvarenja toga cilja teolozi su razvijali različite pretpostavke, koje su uvjetovale i načine prikazivanja raja. U umjetnosti samostanskih zajednica ponovni dolazak Krista u slavi (*Maiestas Domini*) i s time povezana objava Nebeskog Jeruzalema, slijedom Ivanovog Otkrivenja, čine temeljni model prikazivanja. U prikazima Krista u slavi u Moissacu, ilustracijama iz bamberske Apokalipse, freskama u crkvi San Pietro al Monte i drugim, vrijeme susreta čovjeka s božanskim likom nedvojbeno je *eschaton*, konac vremena. Prikazi, međutim, upućuju i na potrebu primanja sakramenata i bezgrešnog života te na ulogu Crkve u ostvarenju toga cilja, dok se sv. Ivan prikazuje kao privilegiran promatrač s kojim se redovnička zajednica poistovjećuje. Teologija blaženstva doživljava nagli razvoj u prvoj polovini 14. stoljeća, kada papa Ivan XXII. dovodi u pitanje mogućnost vizije Božje biti u času smrti, čime otvara niz žučnih rasprava, koje smiruje njegov nasljednik, papa Benedikt XII., konstitucijom *Benedictus Deus* (1336.). Glavna teza članka jest da je prikaz raja rezultat tomističke interpretacije blaženstva, kojom su se dominikanci vodili u opovrgavanju teza pape Ivana XXII. Odsutnost topografije raja te druge stilske i ikonografske posebitosti ovog prikaza (dvodimenzionalnost prostora, mnoštvo zgusnutih svetačkih figura, hipertrofija cijelog prikaza te ponajviše odvajanje Raja i Pakla od Posljednjeg suda) u kapeli Strozzi (1350.-1357.) pridonose shvaćanju raja kao stanja (a ne prostora) blaženstva. Posebno je značajan motiv firentinskih građana te samih Strozzijevih, koji se u času smrti okupljaju podno nebeskoga trona kako bi nesmetano uživali u božanskoj objavi, slijedom tvrdnji konstitucije *Benedictus Deus* koja viziju Boga obećava svim pravednicima kao otvoreno, neposredno i jasno iskustvo u smrti, kako je jasno razlučeno i u ovim prikazima, gdje se iskustvo blaženstva događa odvojeno od samog uskrsnuća tijela prikazanog unutar Posljednjeg suda. Autorica povezuje Raj i Pakao u kapeli Strozzi s nešto ranijim prikazom iste teme u kapeli Marije Magdalene u Palazzo del Podestà (gdje je prikaz Posljednjeg suda posve izostavljen) i drugim primjerima iz umjetničke produkcije Firence u tom razdoblju, koji se pak priklanjaju starijim ikonografskim modelima. Kao bitan, uočava se i nedostatak motiva iz Apokalipse, kao znak prekida s dosadašnjom teologijom odloženog blaženstva te priklanjanja tomističkoj teologiji jasne i otvorene intelektualne vizije u času smrti. U članku se također govori i o pali Strozzi, nastale istodobno s freskama, kao primjeru teorije nesavršene vizije Boga koju je putem kontemplacije moguće ostvariti za čovjekova života, kao što je prikazano u središtu slike i u predeli, gdje sv. Toma Akvinski putem „liturgijske vizije“ i svojim zaslugama bude nagrađen božanskom objavom Krista u slavi. Na taj način su savršena vizija Boga u fresci Raja i nesavršena vizija vrijednog sluga Tome Akvinskog suprotstavljene slijedom učenja sv. Augustina o tri razine vizualne spoznaje - putem vida, putem kontemplacije i putem krajnje intelektualne spoznaje Boga licem u lice.